

Naslov:

SAMORASTNIKI

Avtor: Prežihov Voranc

Obdobje: Slovenska književnost pred 2. Svetovno vojno

Pomen:

Novelo je pisatelj napisal leta 1937, izšla pa je v istoimenski zbirki leta 1940. Po zgodbi je režiser Igor Pretnar posnel film Samorastniki, v katerem je vlogo Mete odigrala Majda Potokar.

Obnova celotnega besedila:

Pisatelj Voranc se je s prijateljem po dveurni hoji ustavil na vrhu slemena Karnic, kjer je nekoč gospodaril bogati kmet Karničnik. Bogate Karnice so propadle, od vsega posestva je ostala le bajta. Na pragu ju je pozdravila starka Nana, ki jima je začela pripovedovati zgodbo preteklosti. Pred sto leti je na Karnicah gospodaril predzadnji Karničnik, ki je imel dva sina in hčer. Najstarejšemu sinu je bilo ime Ožbej. Ko je imel dvajset let, je na Karnice prišla služiti revna kajžarska hči Hudabivška Meta. Ožbej se je vanjo zaljubil in Meta je s sedemnajstimi leti rodila prvega otroka. Ker je bila to za Karnice velika sramota, je hotel stari Karničnik preprečiti njuno zvezo. Meto je kaznoval tako, da so ji na dlaneh žgali predivo. Toda Meta se ni hotele odpovedati svoji ljubezni. Nato so jo nagnali s Karnic in Meta je odšla služiti na samotni kraj ob Dravi. Čez dve leti je rodila drugega Ožbejevega otroka. Karničnik je hotel Meto preprečiti, naj se odpove Ožbeju, toda ona je ostala odločna. Odvedli so jo v graščino in ji naložili petdeset udarcev. Oče je hotel Ožbeja poročiti z bogatim dekletom, toda v noči pred poroko je Ožbej pobegnil in se po osmih dneh vrnil pijan. Karničnik je hotel na vsak način preprečiti zvezo med Ožbejem in Meto, zato je sina poslal v vojsko, od koder se je Ožbej vrnil s prestreljeno nogo. Pogosto je zahajal k Meti in še bolj pil. Meta mu je rodila devet otrok, Ožbej ji je obljubljal poroko, stari Karničnik pa je temu še vedno nasprotoval. Nekega večera se je Ožbej pijan utopil v jezeru. Meta je ostala sama s svojimi samorastniki in jih vzgajala z ljubeznijo in ponosom. Zdaj je rasel že četrti rod Metinih otrok in Nana je bila njena najmlajša hči. Mladi gospodar, Ožbejev mlajši brat, je prodal Karnice in si kupil posestvo v dolini. Ker je bil slab gospodar, je posestvo propadlo.

Odlomek:

OČE IN MATI V OČEH OTROK

Okrog Mete in njenih devet pankrtov so nastajale cele legende in so se širile razna prerokovanja. Nekateri so se bali šibe božje, če bo stvar ostala pri številu devet. Drugi so s strahom predvidevali novih rojstev in so se bali sodnega dne, ako jih bo dvanajst; tretji so se spet tresli, da bognasvaruj, ako bi ta živa zibelka zazibala trinajstič ...

Meti so rekli ljudje: "Pankrtska mati" ali "Pankrtica", otrokom pa na splošno "Hudabivški pankrtniki", pozneje pa tudi "Hudabivški samorastniki"; bajta, v kateri je ta droša živel, je bila znana pod imenom "Pankrtska kajža".

Čim bolj se je Ožbej staral, tem bolj je pil, tem večji sirotej je bil. Na Karnicah je bil zmeraj bolj v napotje, zato je večino svojih, zmeraj bolj pogostih pijanosti prespal pri Meti. Prihajal je k njej ves potolčen, smrdljiv in nemaren; Meta ga je sprejemala, čistila, zdravila in negovala kakor velikega otroka.

Po takih prespanih, omotičnih pijanostih je Ožbeja zmeraj navdajala neka mehkoča. Posedal je z otroki, ki so bili še pri hiši, jih poljubljaval in objokaval, sam sebe pa preklinjal, da ga je morala čestokrat Meta

tolažiti.

“Ne maraj, Ožbej, vdaj se v božjo voljo, smo pač nesrečniki vsi skupaj.”

“Jaz sem kriv vse te nesreče! Ali razumete me: jaz sem med dvema mlinskima kamnoma — na eni strani Meta, na drugi pa Krnice, moj oče. Dolgo sem omahoval, dokler me ni stisnilo, da se nisem mogel ganiti. Danes pa — kar je dejano, je dejano, sirotej sem, amažnik na duhu in na telesu, carapa, brez odločnosti in volje. Moj oče je čisto drugačen mož in ti, Meta, si čisto drugačna ...”

Mali pankrti so ga nemo poslušali ter iskali odgovora pri materi.”

INTERPRETACIJA

Samorastniki so novela, ki ima okvirno zgradbo. Pisatelju namreč zgodbo pove starka Nana, Metina najmlajša hči. Jedrna zgodba se dogaja na Karnicah, opisuje dogajanje iz stvarnega sveta, socialni položaj glavnih oseb in vpliv družbenega položaja na osebno življenje.

Samorastniki so novela socialnega realizma, saj so glavne književne osebe pripadniki izkoriščenega družbenega razreda in je zato njihovo osebno življenje odvisno od skupnosti, v kateri živijo. Sporočilo novele je izrazito humanistično, saj je pripoved o malem slovenskem človeku, ki zahteva v človeški skupnosti zase enakovreden in svoboden položaj. Glavna tema je ljubezen med Meto in Ožbejem, ki pripadata različnim socialnim okoljema. Kljub veliki ljubezni in nezakonskim otrokom se ne moreta poročiti in gospodariti na Karnicah, saj je Meta kajžarska hči, Ožbej pa gruntarski sin. Gre za moralni spopad med malim in velikim človekom iz kmečkega okolja.

Metino trpljenje in usoda njenih otrok sta izražena simbolno. Meta poseblja vitalne sile, ki so osrednja življenjska vrednota, in ji dajejo ponos, dostojanstvo in moč. S svojim nadčloveškim trpljenjem predstavlja neuničljivost malega človeka. Metini otroci pa so simbol večnosti in elementarnosti osnovnega življenjskega zakona, saj predstavljajo temelj novega rodu. Prihodnost bo pripadala proletariatu, ki se bo razširil in zasedel zemljo nekdanjih gospodarjev.

Pomemben motiv je tudi materinska in ženska ljubezen. Meta zelo trpi, toda ko vidi, kakšen slabič je Ožbej, vso svojo ljubezen in moč posveti svojim otrokom. Nečloveško okolje, ki ima svoja moralna pravila in socialno hierarhijo, je Meti in njenim otrokom odvzelo osnovno pravico do samouresničitve. Na koncu novele postane vodilni motiv materinska ljubezen. Meta najde svoj ponos in samouresničitev v ljubeči vzgoji svojih otrok in v okolici, ki jo z rojstvom vsakega otroka bolj spoštuje. Njeni samorastniki so vztrajni, žilavi, uporniški, ponosni in samozavestni in taki lahko dosežejo lepše in pravičnejše življenje. To sporočilo najbolje simbolizira Metin govor svojim devetim otrokom na koncu novele.

Misel o trdoživosti in vztrajnosti samorastnikov lahko razumemo kot vztrajnost vseh malih ljudi, katerih moč je v povezovanju, ali pa jo razumemo kot samobitnost celotnega slovenskega naroda, katerega prihodnost je v enotnosti. Slog novele je nazoren in izrazno bogat, saj je pisatelj uporabil številne narečne besede in naturalizme. Novela vsebuje tudi vrsto verističnih prizorov, ki poudarjajo resničnost dogajanja. Pripoved je dramatična, sunkovita in jedrnata. Pisatelj ne opisuje notranjega življenja oseb, ampak njihova dejanja. Pisatelj je tradicionalno ljudsko snov in poezijo koroške zemlje ter njenih ljudi povezal z moderno idejnostjo ter z osrednjeslovensko in splošnočloveško problematiko.